

Ο Θερμαλισμός στο κατώφλι μιας νέας ιστορικής περιόδου

Στις εγκαταστάσεις και το θερμαλιστικό περιβάλλον των ιαματικών πηγών φιλοξενήθηκαν γενιές ανθρώπων που φρόντισαν την σωματική και ψυχική τους υγεία και που με ευχαρίστηση πειραματίστηκαν σε υγιεινές συνήθειες, συμπεριφορές και στάσεις ζωής. Το θερμαλιστικό περιβάλλον, οι εγκαταστάσεις και η αγωγή υγείας ήταν στενά συνδεδεμένες στη μακρόχρονη ιστορία με τις αντιλήψεις που επικρατούσαν για τον άνθρωπο, την οργάνωση των κοινωνιών και το αξιακό σύστημα που επικρατούσε. Θα μπορούσαμε σε γενικές γραμμές να διακρίνουμε την αρχαία Ελληνική περίοδο, τη Ρωμαϊκή, τη Βυζαντινή και τη σύγχρονη που δομήθηκε μετά την αναγέννηση.

Σήμερα με τη ενοποίηση του διεθνούς χώρου, τη ενοποίηση του οικονομικού χώρου την παγκοσμιοποίηση των αγορών και την οικολογική κρίση παρατηρούμε μία φιλική στάση και προσέγγιση του ανθρώπου στις φιλικές μορφές αγωγής υγείας. Η ευεξία, η πρόληψη, η αποκατάσταση με χρήση ιαματικών φυσικών πόρων σε κατάλληλες εγκαταστάσεις κερδίζουν έδαφος.

Σημαντικό γεγονός, που κατά τη γνώμη μας, ανοίγει μια νέα σελίδα στο θερμαλισμό είναι και η οδηγία για την υγεία που δημοσιεύθηκε στην επίσημη εφημερίδα της Ε.Ε. την 4^η Απριλίου του 2011.

Οι θερμαλιστικές θεραπείες θα μπορούν να εκτελούνται ελεύθερα από τους Ευρωπαίους πολίτες σε άλλο κράτος μέλος υπό την προϋπόθεση ότι το ίδιο θα πρέπει να προβλέπεται στο σύστημα υγείας του. Το κάθε κράτος μέλος, έτσι και η χώρα μας θα μπορεί να λειτουργεί σε αυτό το πλαίσιο αρκεί να αναγνωρίζεται η ιαματική υδροθεραπεία στο σύστημα υγείας.

Δρ. Υδρογεωλογίας ΑΠΘ

Ζήσης Αγγελίδης

Από την έκδοση «Ιαματικοί Φυσικοί Πόροι και Θερμαλισμός» (Θεσσαλονίκη 2008) του Δρ. Υδρογεωλογίας ΑΠΘ, Ζήση Αγγελίδη, παραθέτουμε από το Β' Μέρος «Ιαματικοί Φυσικοί Πόροι»: Κεφ. 1 «Έννοιες και Ορισμοί»

Κεφ. 2 «Γεωγραφική κατανομή των ψυχρών και θερμών ιαματικών πηγών στον Ελληνικό χώρο» (με μεταγενέστερες της έκδοσης προσθήκες)

1. Έννοιες και Ορισμοί

Ιαματικοί Φυσικοί Πόροι: Με την έννοια ιαματικοί φυσικοί πόροι αναφερόμαστε σε όλα εκείνα τα γήινα φυσικά υλικά που στην αυθεντική τους κατάσταση (δηλαδή χωρίς αλλαγή ή μετατροπή των φυσικών ή χημικών τους χαρακτηριστικών) εμφανίζουν ή και αποδεικνύουν μέσα από την πρακτική εμπειρία του παρελθόντος ή τη σύγχρονη επιστημονική εμπειρία την ικανότητα να ασκούν ιδιαίτερες βιολογικές δράσεις, οι οποίες και αξιοποιούνται στη θεραπεία.

Κατηγορίες ιαματικών φυσικών πόρων

1. Στερεά που είναι τα πηλοειδή. Μπορεί να είναι ανόργανα, οργανικά, ή μικτά.
2. Υγρά που είναι νερά αυτοφυών πηγών ή γεωτρήσεων.
3. Αεριούχα που μπορεί να είναι σπήλαια υδρατμών, εκπομπές αερίων, εκπομπές υδρατμών, ξηρά σπήλαια.
4. Σύνθετα. Ως σύνθετος ιαματικός φυσικός πόρος θεωρείται από πολλές σχολές θερμαλισμού το κλίμα, ιδιαίτερα στον τομέα της θαλασσοθεραπείας.

Ιαματική πηγή είναι φυσική ανάβλυση ή και άντληση ιαματικού νερού ή και αερίου, μαζί με τα τυχόν έργα υδροληψίας .

Ιαματικά νερά και ιαματικά αέρια είναι υπόγεια ή πηγαία νερά ή και αέρια, που αναβλύζουν με φυσικό τρόπο ή λαμβάνονται με τεχνικό έργο, τα οποία λόγω των φυσικών ή χημικών τους ιδιοτήτων έχουν ιαματικές ιδιότητες, που αναγνωρίζονται βάση του νομικού πλαισίου που ορίζει κάθε χώρα.

Στη χώρα μας αναγνωρίζουμε σύμφωνα με την κείμενη νομοθεσία τον φυσικό πόρο (νερό, πηλό, υδρατμούς). Η αναγνώριση ωστόσο θα πρέπει να αφορά το σύνολο της λουτρόπολης, ή του θέρετρου υγείας συμπεριλαμβανομένων και των υποστηρικτικών τους εγκαταστάσεων και όχι μόνο τον τοπικό ιαματικό φυσικό πόρο.

Υδροφόρο σύστημα ιαματικής πηγής είναι το πέτρωμα μαζί με τους πόρους, τις ρωγμές ή και τα διάκενα, καθώς και με τα εντός αυτών δημιουργούμενα και κινούμενα, το νερό, δηλαδή, ή και αέριο. Μία ιαματική πηγή μπορεί να προέρχεται από περισσότερα υδροφόρα συστήματα.

Υδρογεωλογική λεκάνη ιαματικής πηγής είναι η περιοχή από την οποία:

- α) ανανεώνεται το υπόγειο νερό του υδροφόρου συστήματος της ιαματικής πηγής.
- β) κινείται το υπόγειο νερό ή και τα αέρια προς τις εγκαταστάσεις απόληξης.
- γ) προσλαμβάνονται τα διαλυμένα άλατα καθώς και τα αέρια.

Περιοχή προστασίας ιαματικής πηγής είναι η περιοχή μέσα στα όρια της οποίας ελέγχονται η κατασκευή εγκαταστάσεων, οι δραστηριότητες και οι διαδικασίες που μπορεί να αποτελέσουν απειλή για την ιαματική πηγή.

Νερά και αέρια αναγνωρισμένων ιαματικών πηγών αποτελούν φυσικά θεραπευτικά μέσα του υπεδάφους. Η θεραπευτική τους δράση οφείλεται στην ιδιαίτερη εξατομικευμένη σύστασή τους, τα σημαντικότερα συστατικά της οποίας, δεν πρέπει να αλλοιωθούν. Η περιοχή προστασίας οφείλει να εξασφαλίζει την προστασία της ποσότητας και της ποιότητας του ιαματικού νερού.

Πηγές ρύπανσης είναι κατασκευές, εγκαταστάσεις, παραγωγικές δραστηριότητες, χρήσεις υλικών ή ενέργειας, χρήσεις γης και κάθε άλλη δραστηριότητα ή λειτουργία, που λόγω της φύσης τους ή λόγω παραγόμενων υλικών, μπορεί να προκαλέσουν αλλοίωση της χημικής σύστασης ή και των φυσικών ιδιοτήτων των ιαματικών νερών και αερίων ή τη μεταβολή της φυσικής τους καθαρότητας.

Ηλικία του ιαματικού νερού: είναι ο χρόνος παραμονής του νερού στο υπέδαφος, δηλαδή ο χρόνος που μεσολαβεί από την είσοδο του μετεωρικού, θαλασσινού ή άλλης προέλευσης νερού στο υπέδαφος μέχρι την επανεμφάνισή του στην επιφάνεια.

Θεραπευτικός πηλός είναι μίγμα υπέρθερμο ή υπερθερμαινόμενο το οποίο προέρχεται από την αναλογική πρωτογενή ανάμειξη ή πιο συχνά δευτερογενή, ενός στερεού συστατικού, κατεξοχήν αργιλικού με φυσικό θερμό νερό και χρησιμοποιείται στις λουτροπόλεις ως μέσο θεραπευτικής αγωγής.

Ιαματικός τουρισμός είναι η εναλλακτική εκείνη μορφή τουρισμού η οποία αποσκοπεί στην ίαση φροντίδα της σωματικής και ψυχικής ανθρώπινης υγείας με τη χρήση ιαματικών φυσικών πόρων.

Μονάδες ιαματικής θεραπείας είναι ειδικές εγκαταστάσεις με κατάλληλη υποδομή και εξοπλισμό στις οποίες γίνεται χρήση ιαματικών φυσικών πόρων υπό ιατρική παρακολούθηση για λόγους υγείας (προληπτικούς ή θεραπευτικούς) φυσικής αποκατάστασης ή και αναζωογόνησης, ιδίως με υδροθεραπεία, εισπνοθεραπεία, ρινοπλύσεις, ατμόλουτρα, πηλοθεραπεία, καταιονισμούς ή άλλες αναγνωρισμένες μεθόδους.

Θερμαλισμός είναι το ευρύ πεδίο θεραπευτικών και προληπτικών για την υγεία εφαρμογών, οι οποίες πραγματοποιούνται με τη χρήση φυσικών ιαματικών πόρων. Με άλλα λόγια ο θερμαλισμός είναι ένα σύνολο οργανωμένων και αλληλοσυμπληρούμενων δράσεων με κυρίαρχο στοιχείο, την χρήση των ιαματικών φυσικών πόρων, με στόχο την πρόληψη ή/ και διατήρηση ή/ και αποκατάσταση της σωματικής ή/ και ψυχικής υγείας.

Θερμαλιστική θεραπεία είναι ένα σύνολο ενεργειών και σχέσεων με το ιαματικό νερό, τον πηλό, τους υδρατμούς και το περιβάλλον, που συγκροτούν, για συγκεκριμένη χρονική διάρκεια, σε ένα θερμαλιστικό κέντρο, ένα ιδιαίτερο μοντέλο ζωής.

Θερμαλιστικό κέντρο είναι χώρος, με ιδιαίτερα οικολογικά, ιστορικά, πολιτισμικά χαρακτηριστικά, στον οποίο ο επισκέπτης φροντίζει την προσωπική, σωματική και ψυχική του υγεία με τη χρήση ιαματικών φυσικών πόρων.

Στα θερμαλιστικά κέντρα προωθείται μία διευρυμένη εκδοχή της έννοιας της θεραπείας όχι μόνο επανορθωτική, ούτε μόνο προληπτική, αλλά βασισμένη σε μία στρατηγική προώθησης της υγείας.

Σε ένα όμορφο και υγιεινό περιβάλλον, λειτουργικό, αισθητικά όμορφο, κοινωνικά και ιστορικά πλούσιο, αρμονικό και ασφαλές, ο επισκέπτης φροντίζει την προσωπική του υγεία και με ευχαρίστηση πειραματίζεται σε υγιεινές συνήθειες, συμπεριφορές και στάση ζωής. Ωθείται στην ουσία ο επισκέπτης να υιοθετήσει έναν ενεργητικό ρόλο και να μην είναι απλά και μόνο παθητικός δέκτης θεραπευτικών μεθόδων. Μαθαίνει να αξιοποιεί και να αυξάνει τις ατομικές του ικανότητες, έτσι ώστε να παίρνει αποφάσεις που αφορούν στην ίδια την υγεία του και να αναγνωρίζει το ρόλο και την ευθύνη της δίκης του σωματικής, ψυχικής και πνευματικής υγείας.

2. Γεωγραφική κατανομή των ψυχρών και θερμών ιαματικών πηγών στον Ελληνικό χώρο

Στη χώρα μας, από το 1920 μέχρι και το 2007, με βάση την ισχύουσα νομοθεσία αναγνωρίστηκαν 106 ιαματικοί φυσικοί πόροι. Από αυτούς, οι δύο αναφέρονται σε ιαματικό πηλό (Κρηνίδες, Πικρολίμνη), η μία αναγνώριση αφορά εκπομπές υδρατμών (Αμάραντος Ιωαννίνων), ενώ 103 ιαματικοί φυσικοί πόροι είναι θερμές ή ψυχρές νεροπηγές, εκ των οποίων πολλές εμπεριέχουν και αέρια, κυρίως διοξείδιο του άνθρακα ή υδρόθειο. Πέρα από τις νεροπηγές ή λασποπηγές που η Ελληνική πολιτεία αναγνώρισε ως ιαματικές, οφείλουμε να παρατηρήσουμε ότι ο αριθμός των μεταλλικών πηγών, θερμών ή ψυχρών, είναι πολύ μεγαλύτερος. Σε πολλές από αυτές μάλιστα γίνεται και χρήση του νερού για θεραπευτικούς λόγους με ευθύνη των ίδιων των επισκεπτών.

Η γεωγραφική κατανομή των ιαματικών πηγών στον Ελληνικό χώρο δεν είναι τυχαία. Συνδέεται στενά με τη μορφολογία που παρουσιάζει η χώρα μας και κατά συνέπεια με τους παράγοντες που την προκάλεσαν. Καθοριστικό ρόλο στην γενικότερη γεωλογική δομή του Ελλαδικού χώρου και κατά συνέπεια στη δημιουργία θερμών υδάτινων συστημάτων, έπαιξαν οι κινήσεις των λιθοσφαιρικών πλακών. Οι κινήσεις δημιούργησαν μεγάλα τεκτονικά γεγονότα όπως π.χ. ζώνες ρηγμάτων αλλά και ηφαιστειακά γεγονότα στα όρια σύγκλισης των λιθοσφαιρικών πλακών με αποτέλεσμα στις περιοχές αυτές να έχουμε πολλές θερμές πηγές ως μεταηφαιστειακά γεγονότα.

Παρατηρώντας το χάρτη, στον οποίο σημειώνονται με κόκκινη ένδειξη οι θερμές πηγές και με μπλέ οι ψυχρές σημειώνουμε ότι: Στο Αιγαίο από τη Σαντορίνη και βόρεια απαντούν ηφαιστειακά πετρώματα. Τα νερά των ιαματικών πηγών είναι θερμά ή και υπέρθερμα. Στη Μακεδονία και τη Θράκη έχουμε ηφαιστειακά αλλά και όξινα πλουτώνια πετρώματα. Επίσης στη Ροδόπη επικρατούν κυρίως μεταμορφωμένα πετρώματα αλλά και όξινα πλουτώνια. Στις γεωγραφικές αυτές περιοχές συναντούμε νερά των πηγών που υπερβαίνουν του 25 βαθμούς Κελσίου και φθάνουν τους 70⁰ αλλά και ψυχρά όξινα ανθρακικά. Στο δυτικό γεωγραφικό χώρο στον οποίο επικρατούν κυρίως οι ασβεστόλιθοι, ο φλύσχος οι εβαπορίτες συναντούμε κατά κανόνα ψυχρές ιαματικές πηγές. Εξάιρεση οι πηγές Καβασίλων, Ινάχου που η αυξημένη θερμοκρασία του νερού οφείλεται σε φυσικοχημικά γεγονότα.

Από τη μακροσκοπικές αυτές παρατηρήσεις φαίνεται ότι η κατανομή των ψυχρών και θερμών ιαματικών πηγών είναι αποτέλεσμα:

α) των τεκτονικών γεγονότων - Τεκτονικός προασανατολισμός. Το μορφοανάγλυφο που παρουσιάζει σήμερα η χώρα μας είναι αποτέλεσμα μεγάλων τεκτονικών γεγονότων που συνέβησαν κατά το παρελθόν. Στα μεγάλα αυτά τεκτονικά γεγονότα, που είναι μεγάλα ρήγματα, και στις διασταυρώσεις τους με άλλα, νεότερης γεωλογικής ηλικίας, ρήγματα, εμφανίζονται οι θερμές μεταλλικές πηγές. Τα τεκτονικά αυτά ρήγματα δημιούργησαν τις απαραίτητες συνθήκες για το σχηματισμό και την κυκλοφορία του νερού των θερμών πηγών. Κατά κανόνα, η θερμοκρασία του νερού των πηγών που σχηματίζονται από ρήγματα του τεκτονικού προασανατολισμού, φθάνει περίπου τους 40⁰ Κελσίου. Παραδείγματα μεγάλων τεκτονικών γεγονότων έχουμε στο ταφροειδές βύθισμα του Ευβοϊκού Μαλιακού, το οποίο ως τεκτονικό γεγονός συνεχίζει στην κοιλάδα του Σπερχειού. Στο νότιο τμήμα του εμφανίζονται οι θερμές πηγές Καμένων Βούρλων, Κονιαβίτη, Θερμοπυλών, Υπάτης, και στο βορειοανατολικό τμήμα οι πηγές Αιδηψού, Γιάλτρων και Ηλίων. Στο τεκτονικό ρήγμα της δυτικής Πελοποννήσου εμφανίζονται οι ιαματικές πηγές Καϊάφα, Φρασινιάς, Κυλλήνης, Κουνουπελίου. Το ίδιο συνδεδεμένες με τεκτονικά γεγονότα, είναι και οι ιαματικές πηγές Λαγκαδά, Νυμφόπετρας Απολλωνίας, οι υπέρθερμες πηγές Σιδηροκάστρου και Νιγρίτας, οι υπόθερμες και θερμές ιαματικές πηγές Λουτρακίου Αριδαίας, οι υπόθερμες και ψυχρές μεταλλικές πηγές Λουτρακίου Περαχώρας κ.ά.

β) των ηφαιστειακών γεγονότων - Ηφαιστειότητα. Οι θερμές πηγές αποτελούν μεταηφαιστειακά γεγονότα και τις συναντούμε στις παρακάτω περιοχές:

1. Στο ηφαιστειακό τόξο του νοτίου Αιγαίου. Στα ηφαιστειακά κέντρα Αίγινας, Μεθάνων, Μήλου, Σαντορίνης, Νισύρου και Κω, εμφανίζονται πολλές θερμές πηγές, οι οποίες και διακρίνονται από υψηλές θερμοκρασίες νερού. Αναγνωρισμένες ως ιαματικές είναι οι πηγές Μεθάνων, Σουβάλας Αίγινας, Κίθνου, Αδάμαντα Μήλου, Δήμου Θήρας, Αγίου Φωκά Κω, Μανδρακίου Νισύρου, Θερμών Καλύμνου.
2. Στην ηφαιστειογενή περιοχή του βορείου Αιγαίου η οποία περιλαμβάνει περιοχές της Λέσβου (ιαματικές πηγές Κόλπου Γέρας, Θερμής, Αγίου Ιωάννη Λισβορίου, Ευθαλούς, Πολυχνίτου), της Λήμνου (ιαματική πηγή θερμών Ηφαιστου), και της Σαμοθράκης.
Οι θερμές ιαματικές πηγές Πολυχνίτου φθάνουν τη θερμοκρασία των 92⁰ Κελσίου και χαρακτηρίζονται ως οι πιο θερμές φυσικές πηγές της χώρας μας, ενώ στη Νίσυρο συναντούμε αμιδικές δραστηριότητες στους υδροθερμικούς κρατήρες, που φθάνουν τους 100⁰ Κελσίου. Αξίζει ακόμα να αναφέρουμε, ότι στο χώρο των ιαματικών πηγών Σαμοθράκης και σε βάθος 30μ. η θερμοκρασία του ρευστού (νερού+υδρατμός) φθάνει τους 100⁰ Κελσίου.
3. Στη ηφαιστειογενή περιοχή του Έβρου συναντούμε τη θερμή ιαματική πηγή Τραϊανουπόλεως και τη θερμή πηγή Τυχερού.
4. Στο Μαλιακό κόλπο με την ηφαιστειακή δράση των Λειχάδων νήσων, συνδέονται οι πηγές των Καμένων Βούρλων, Θερμοπυλών, Υπάτης καθώς και της Αιδηψού.

Η ηφαιστειότητα δεν αποτελεί βέβαια τον αποκλειστικό παράγοντα που καθορίζει τη γεωγραφική κατανομή των θερμών πηγών στη χώρα μας. Η εμφάνιση των θερμών πηγών οφείλεται σε τεκτονικά γεγονότα (ρήγματα) που συνέβησαν συγχρόνως ή μετά την ηφαιστειακή δράση. Η

ηφαιστειότητα, πιο συγκεκριμένα, συμβάλλει στη θέρμανση του νερού, το οποίο, στη συνέχεια, βρίσκει διέξοδο προς την τοπογραφική επιφάνεια δια μέσου των ρηγμάτων.

γ) των Τοπικών γεωλογικών συνθηκών. Στον Ελληνικό γεωγραφικό χώρο συναντούμε επίσης θερμές πηγές οι οποίες δεν ανήκουν στους κανόνες που αναφέραμε. Συνήθως οι θερμές ή και ψυχρές αυτές πηγές εμφανίζονται σε ορεινές περιοχές στις οποίες συνέβησαν κατά το παρελθόν τεκτονικά γεγονότα. Σε αυτήν την κατηγορία ανήκουν οι θερμές πηγές Παρανεστίου Δράμας (58°), οι πηγές Αετού Φλώρινας (30°), Σμοκόβου και Σουλανδά (40°), Καβασίων Πυξαρίας (30°) οι ατμίδες του Αμάραντου, Δήμου Κόνιτσας Ιωαννίνων (38°), Θέρμων Εχίνου Ξάνθης (36° - 54°), Κρηνίδων Καβάλας (30°) κ.ά. καθώς και πολλές ψυχρές ιαματικές πηγές π.χ. Κιβωτού Γρεβενών, Δρανίτσας-Καϊτσας νομού Φθιώτιδας, Τρύφου και Μυρτιάς Αιτωλοακαρνανίας, Πρέβεζας, Αμμουδάρας Καστοριάς, Λουτροχωρίου Σκύδρας, ωραίας Ελένης Δήμου Σαρωνικού, Παννασσού Κρήτης κ.ά.